

A testi és lelki egészséghez való jog alkotmánybírósági gyakorlata az Alaptörvény tükrében

1. Az egészséghez való jog alkotmányossági megítélése

1.1. Alapjog vagy államcél?

Mint minden alkotmányossági probléma kiindulópontjaként, így az egészséghez való jog alkotmányossági megítélésakor is azzal kell kezdenünk a vizsgálódást, hogy magának az egészséghez való jognak a természetét meghatározzuk. Egészséghez való jogról beszélünk, az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése is azt rögzíti, hogy: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” Tehát nem minden alap nélküli az a feltételezés, hogy mivel az Alaptörvényben rögzített jogról van szó, az egészséghez való jog alapjognak minősül. Azonban azt, hogy ez a jog hogyan jut érvényre nem az Alaptörvény tartalmazza, csupán nevesít néhány olyan elemet, melyek az egészséghez való jog megvalósulását biztosítani hivatottak. Így magából az Alaptörvényből például egyetlen konkrét egészségügyi ellátásra való jogosultság sem vezethető le, arra vonatkozó alanyi jogosultság az Alaptörvényből nem eredeztethető. Ezek azok az érvek, amelyek azt támasztják alá, hogy sokkal inkább államcélal van dolgunk. Az Alaptörvényből egy az állam felé fennálló olyan kötelezettség olvasható ki, amely az egészséghez való jog érvényesüléséhez szükséges intézményhálózat működtetésének kötelezettségében nyilvánul meg. Azt, hogy ezen belül például milyen ellátási formák, és milyen jogosultsági feltételekkel illetik meg az alanyokat nem az Alaptörvényben, hanem törvényekben, illetve alsóbb szintű jogszabályokban követhetők nyomon.¹

* Badó Katalin LLM, vezető-főtanácsos, Alkotmánybíróság, mb. oktató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék, Budapest

** Dr. Téglási András, habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Budapest

¹ Az alapjogi, illetve államcél jelleg elhatárolást részletesen taglalja a szociális jogok tekintetében TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos védelme – különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére*, Dialóg Campus, Budapest, 2019.

Az egészséghez való jog korábbi alkotmánybeli megfogalmazása és az Alaptörvénybeni megjelenítése:

Alkotmány 70/D. §

(1) A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.

Az Alkotmány szerint a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk volt a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez. Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével volt köteles megvalósítani.² E jog mindenkire kiterjedt, aki a Magyar Köztársaság területén élt, azt nem kötötte állampolgársági feltételhez a jogalkotó. Ugyanakkor nem konkrét ellátási formák kerültek megnevezésre az Alkotmányban, hanem azok az intézmények kaptak helyet, amelyek működtetése révén biztosította az állam az egészséghez való jog érvényre jutását.

Alaptörvény XX. cikk:

(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

A testi és lelki egészséghez való jog korábbi, alkotmányos szintű deklarálásához képest az Alaptörvény már nem tartalmazza annak a lehető legmagasabb szinten történő megvalósulását. Az Alaptörvény az Alkotmánybíróság értelmezésben az egészséghez való jog biztosítása állami feladatnak minősül, önmagában alanyi jogként értelmezhetetlen. Ezt a feladatát az állam a központi szervei és a helyi önkormányzati szervek rendszere révén valósíthatja meg, így többek között az egészségügyi intézményhálózat kiépítésére és működtetésére, valamint az orvosi ellátás

² Alkotmány 70/D. § (1)–(2) bekezdés.

megszervezésére köteles. Azonban ezen túlmenően a megvalósítás részletszabályai tekintetében az Alaptörvény nem ad támpontot. Az alkotmányosság keretei között a társadalom teherbíró képességére tekintettel történhet az egészségügyi intézményhálózat és az orvosi ellátás kialakítása, csak a végső esetben, a szükséges minimum hiánya vezethet alkotmányossági problémához.

A testi és lelki egészséghez való jog biztosítása igen szerteágazó jogalkotás révén valósulhat meg. Idesorolandó többek között az egészségügyi ellátó- és igazgatási rendszer szabályozása, a munkavédelmi előírások, a sport szabályozása vagy a társadalombiztosítás intézményrendszerének szabályozása. Az egészségügyi ellátás területén az egyes ellátások, illetve azok igénybevételére való jogosultsági feltételek, sőt az egyes konkrét egészségügyi beavatkozások más alkotmányos alapjogok érintettségét is felvethetik. Az élethez vagy az emberi méltósághoz való jog mellett szerepet kap a diszkrimináció tilalma is.

Az Alaptörvény az egészséghez való jog érvényesülése érdekében új követelményt fogalmazott meg, a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaság az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés segítségével.³ Ez részint az állam felé megnyilvánuló elvárás, részint a társadalom irányában fellépő szemléletváltást feltételez, konkrét alanyi jogok azonban nem származtathatók belőle.

Hasonlóan az Alkotmány megfogalmazásához, az Alaptörvény értelmében is nem csupán a magyar állampolgároknak, hanem az ország területén jogszerűen tartózkodó minden személy számára biztosítani kell. Az egészséghez való jog szélesebb jelentéssel bír annál, hogy csupán az egészségügyi ellátáshoz való jogra vonatkozzék, így magában foglalja az olyan intézkedések és körülmények alkotmányos védelmét is, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyén a társadalomban ténylegesen minél hosszabb ideig testi és lelki gondoktól mentes életet élhessen. Az állam például az egészséges életmód elterjedését a különböző keretek között

³ Lásd a témáról bővebben: T. KOVÁCS Júlia: A GMO-mentes Alaptörvény hatása a mezőgazdaságra - különös tekintettel a visszaszerzett EU tagállami szuverenitásra és a TTIP-re In: SZALMA, József (szerk.) *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014*, Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2015. 300-319.; T. KOVÁCS Júlia: Az Alaptörvény GMO-mentes mezőgazdaságra vonatkozó rendelkezése – különös tekintettel a tagállami szuverenitásra és a transzatlanti kereskedelmi megállapodásra In: CSERVÁK, Csaba – HORVÁTH, Attila (szerk.) *Az adekvát alapjogvédelem*, Budapest, Porta Historica, 2017. 147.

megvalósuló sportolás elősegítésével (a testedzés biztosításával) mozdíthatja elő.⁴

1.2. Az egészséghez való jog alanyi és tárgyi oldala

Az egészséghez való jog alaptörvénybeli megjelenítése felvázolja annak alanyi és tárgyi oldalát is. Az (1) bekezdés arról szól, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. Ezzel meghatározta az alkotmányozó, milyen alanyi körre vonatkozatható ez az előírás, tehát a XX. cikk (1) bekezdése jelenti az alanyi oldalát az egészséghez való jognak. A (2) bekezdés viszont az érvényesítést biztosító főbb intézményeket tartalmazza. Ez tekinthető tehát a tárgyi oldalnak, azonban fontos hangsúlyozni, hogy ez nem taxatív felsorolás, ez csupán a hangsúlyos elemek kiemelésére szolgál.

Az Alaptörvényhez fűzött jogalkotói indokolás szerint a jó egészségi állapot megőrzése mindenki számára elengedhetetlen feltétele az emberhez méltó és tevékeny életnek. Az egészség negatív befolyásolása azonban számos, a társadalom és az állam körén kívül eső tényezőre is visszavezethető, így többek között öröklött tulajdonságok, járványok, balesetek. Az állam azonban ebben a körben is igyekszik a szabályozási és a mindenkori anyagi lehetőségek függvényében rendelkezésre álló eszközökkel elérhető egészségvédelmet megvalósítani.

2. Az egészséghez való joggal kapcsolatos alkotmánybírósági gyakorlat

2.1. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog

Az emberi jogok kiindulópontjaként szokás tekinteni az élethez és az emberi méltósághoz való jogra. Az Alaptörvény is elsőként ezt az alapjogot rögzíti, és bár szinte valamennyi alapjog visszavezethető az élethez és az emberi méltósághoz való joghoz, mint anyajoghoz, az egészséghez való jog érvényesülése terén kiemelt jelentőséggel bír. Az Alaptörvény hatályba lépését követően – mintegy másfél évvel – az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy mivel az Alaptörvény egyes alapvető jogokat tartalmazó rendelkezései élen elvi jelleggel rögzíti az emberi méltóság sérthetetlen-ségét, az valamennyi alapvető jog értelmezésére kihat és külön is kifejezi az emberi méltóság lényeges tartalmának érinthetlenségét, ezért továbbra is fenntartható az egészséghez való jog korábbi alkotmánybírósági

⁴ A témával részletesebben foglalkozik: DÓSA Ágnes: A betegek jogai In: BÓDI Stefánia – SCHWEITZER Gábor (szerk.) *Alapjogok*, Budapest, Ludovika Kiadó, 2021. 468.

értelmezése.⁵

Jóval később azonban arra is rámutatott az Alkotmánybíróság, hogy az önrendelkezéshez való jog – illetve részjogosultsága, az egészségügyi önrendelkezéshez való jog – az emberi méltóság szelvényjoga, így az nem abszolút, hanem korlátozható jogosultság. A korlátozás alkotmányosságát ugyan az Alkotmánybíróság az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt általános alapjogvédelmi teszt alkalmazásával dönti el.⁶ Az Alaptörvény III. cikke⁷ tekintetében viszont nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy az alkotmányozó az élethez és emberi méltósághoz való jogtól elkülönítetten, *expressis verbis* deklarált tilalmat, mely ilyenformán az emberi méltósághoz való joggal összefüggésben abszolút tilalomként jelenik meg. Ezért az Alkotmánybíróság az Alaptörvény III. cikk (2) bekezdésével kapcsolatban azt állapította meg, hogy az abszolút jogok, illetve tilalmak sajátossága, hogy korlátozásuk alkotmányosan nem megengedhető, mivel tartalmuk teljes terjedelme lényegesnek minősül. Ennek következtében az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szerinti általános alapjog-korlátozási teszt sem alkalmazható az Alaptörvény III. cikk (2) bekezdése szerinti tilalom sérelmének vizsgálata során, hanem arról kell meggyőződni, hogy a tilalom összetevői fennállnak-e az alapul szolgáló konkrét esetben.⁸

A 3132/2013. (VII. 2.) AB határozatban – a törzskönyvezett gyógyszerek és a különleges táplálkozási igényt kielégítő tápszerek társadalombiztosítási támogatása kapcsán – foglalkozott először az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XX. cikke tartalmának értelmezésével. Az alapvető jogok biztosának jogszabály alaptörvény-ellenességének megállapítására irányuló indítványa és alkotmányjogi panasz alapján eljárva, az Alkotmány 70/D. §-ával összevetve megállapította, hogy mivel tartalmilag megegyezik, az Alkotmánybíróság a kifogásolt rendelkezéseknek az egészséghez való jogba ütközésének vizsgálata során – az Alaptörvény

⁵ 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [60]

⁶ 3537/2021. (XII. 22.) AB határozat, Indokolás [85]

⁷ Alaptörvény III. cikk: (1) Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgásgásban tartani. Tilos az emberkereskedelem.

(2) Tilos emberen tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.

(3) Tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás.

⁸ 3537/2021. (XII. 22.) AB határozat, Indokolás [85]-[86]

értelmezési szabályainak keretei között – továbbra is irányadónak tekinti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket.⁹ Megerősítette, hogy – amint a 70/D: § esetében – az (1) bekezdés az alapjog alanyi oldalát, a (2) bekezdés pedig annak objektív, intézményvédelmi oldalát tartalmazza, az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XX. cikkének értelmezése során is abból indult ki, hogy az (1) bekezdés az egészséghez való jog alanyi oldalát, a (2) bekezdés pedig annak objektív, intézményvédelmi oldalát határozza meg. A korábbi gyakorlatából az emberi méltósággal való összefüggést is beemelve rögzítette, hogy mivel az Alaptörvény egyes alapvető jogokat tartalmazó rendelkezései élén elvi jelleggel rögzítik az emberi méltóság sérthetetlenségét, amely valamennyi alapvető jog értelmezésére kihatóan hangsúlyosan, külön is kifejezi az emberi méltóság lényeges tartalmának érinthetetlenségét, továbbra is fenntartható az egészséghez való jog korábbi alkotmánybírósági értelmezése.¹⁰

2.2. A környezet védelme

A testi és lelki egészséghez való tárgyi oldalát rögzítve, az alkotmányozó a XX. cikk (2) bekezdésében nevesítette a környezet védelmének szerepét, míg a XXI. cikk konkrétan az egészséges környezethez való jogról szól.¹¹ Mindez szorosan kapcsolódik a P) cikkben megfogalmazott természeti erőforrások védelmének kötelezettségével, amely így az alkotmányossági vizsgálat terén is óhatatlanul felveti ezen alaptörvényi összefüggések értékelését. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság a XX. cikk (1) bekezdése, a XXI. cikk, és P) cikk (1) bekezdése tekintetében nem csak a konkrét alaptörvényi szöveg vizsgálatára szorítkozik, hanem azokat – az alapul szolgáló ügy jellegére, tárgyi meghatározottságára tekintettel – együtt értelmezendőnek tekinti.

Ezen értelmezési gyakorlat szempontjából is érdekes megközelítésben szerepel a XX. cikk (1) bekezdése a 16/2015. (VI. 5.) AB határozatban¹². Az Országgyűlés által 2015. április 28-án elfogadott, az állami földvagyon kezelésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló törvény (T/3788. számú törvényjavaslat) tárgyában, a köztársasági elnök által előterjesztett előzetes normakontroll indítvány alapján eljárva ugyan

⁹ 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [57]

¹⁰ 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, indokolás [59]

¹¹ Alaptörvény XXI. cikk (1) bekezdés: „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

¹² 16/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [90]-[92]

nem magának a XX. cikk (1) bekezdésének tartalmát határozta meg az Alkotmánybíróság, hanem azt az alkotmányos összefüggések körében helyezte el. Viszont hangsúlyosan utalt a korábbi, az 1949. évi XX. alkotmánytörvény alapján kialakított alkotmánybírósági gyakorlatra. Eszerint az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez, a XXI. cikk (1) bekezdése pedig (átvéve az Alkotmány 18. §-át) azt, hogy Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez. Az Alkotmánybíróság pedig, miután korábban már megállapította¹³, hogy az Alaptörvény szövege az egészséges környezethez való jog tekintetében megegyezik az Alkotmány szövegével, ezért az egészséges környezethez való jog értelmezése során a korábbi határozataiban tett megállapítások is irányadónak tekintendők. Ily módon a testi és lelki egészséghez való jog mintájára az egészséges környezethez való jogot is olyannak tekintette, mint amely vonatkozásában a korábbi – az 1949. évi XX. törvény alapján tett – megállapításai továbbra is mérvadóak. Az Alkotmánybíróság szerint azonban az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog védettségi szintjét, hanem az Alkotmányhoz képest e tárgykörben lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz, ennek a mindenkori aktuális értelmezése, tartalmi kifejtése az Alkotmánybíróság feladata. Kiemelendő, hogy az alkotmányossági vizsgálat során az Alkotmánybíróság szükségesnek tartotta, az Alaptörvény fent említett rendelkezéseinek [XX. cikk (1) bekezdés, XXI. cikk, és P) cikk (1) bekezdése] együtt értelmezését, azonban ez az ügy tárgyára tekintettel jellemzően a környezetvédelem irányába tolódott el.¹⁴

Szintén a környezetvédelem irányából közelítette meg az Alkotmánybíróság a 3223/2017. (IX. 25.) AB határozatban elbírált ügyben az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdését. Egy helyileg védett természeti értéké nyilvánított mocsárciprus fa kezelési feladatai, illetve az ezzel kapcsolatos koordinációs teendők vetettek fel alkotmányossági aggályokat. Az indítványozók szerint az alapügynek ugyanis nem csupán az építési engedélyezés jogszerűségének eldöntése volt a tárgya, hanem az is, hogy a helyi védelemnek az önkormányzat által természetvédelmi jogszabályokkal biztosított szintjét lehet-e csökkenteni, álláspontjuk szerint az

¹³ Az Alkotmánybíróság itt a 3068/2013. (III. 14.) AB határozatára utalt.

¹⁴ Az előzetes normakontroll emellett további alkotmányossági vizsgálati irányt is igényelt, így a tulajdonhoz való jog, valamint az M) cikk is felmerült, azonban a jelen tanulmányban erre terjedelmi okokból nem térünk ki.

Alaptörvény XX. és XXI. cikkeiből az a kötelezettség ered, hogy az egyszer már elért védelmi színvonal nem csökkenhet, illetőleg nem törhető át egyéb szakmai követelmények mellett természetvédelmi szempontokat csak mellékesen figyelembe vevő tevékenységek engedélyezésével. Az Alkotmánybíróság itt azt rögzítette, hogy „[a]z indítványozók által felhívott Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdése, XX. cikk (1) és (2) bekezdése, valamint XXI. cikk (1) bekezdése Alaptörvényben biztosított jognak minősülnek.”¹⁵ Az indítványt azonban összességében nem találta megalapozottnak, ezért elutasította.

A 28/2017. (X. 25.) AB határozatban is csak „alapjogi vetületként” kerül megemlítésre az XX. cikk (1) bekezdése, a jövő generációkat érintő fizikai létfeltételek gondos és fenntartható használatát illetően¹⁶, azonban a hangsúly itt is a környezetvédelemre tevődik át. A Nemzeti Földalapba tartozó földrészletek hasznosításának szabályozása kapcsán folytatta le az alkotmányossági vizsgálatot az Alkotmánybíróság, amely során az Alaptörvény XX. cikkének és XXI. cikkének szoros összefüggése, és a P) cikkel való kapcsolatára mutatott rá ismét a testület, és mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapítása mellett jogalkotási kötelezettsége teljesítésére hívta fel a jogalkotót.

Ezekből az alkotmánybírósági döntésekből is jól kirajzolódik, hogy a testi és lelki egészséghez való jog szoros összefüggésben áll az egészséges környezethez való jog kérdéskörével, és nem elhanyagolható, a más alkotmányossági alapokon álló – alapvetően nem jogosultságot, hanem kötelezettséget rögzítő –, a természeti erőforrások védelméről szóló P) cikkel fennálló kapcsolata.

2.3. *Építésügyek*

Az egészséghez való jog alkotmányossági megítélésének sajátos aspektusával bírnak az építési engedélyezési ügyek, illetve az ezekhez kapcsolódó alkotmánybírósági eljárások. Alapvetően közigazgatási hatósági eljárásokból kifejlődött, és ezáltal az Alkotmánybíróság előtt már jelentősen korlátozott vizsgálódás lehetőségével bíró ügyekről lévén szó, elsődlegesen a hatósági, bírósági eljárások alaptörvény-ellenességének vizsgálata kerülhet előtérbe, és csak ennek mentén kaphat szerepet az egészséghez való jog. Nagyon leszűkítve a probléma lényegét: a hangsúly

¹⁵ 3223/2017. (IX. 25.) AB határozat, Indokolás [22] Vö.: 3194/2014. (VII. 15.) AB határozat

¹⁶ 28/2017. (X. 25.) AB határozat, Indokolás [26]

arra tolódik, hogy az alapeljárásban eljáró hatóságok, bíróságok észlelték-e az ügy alapjogi relevanciáját, vagy sem.

A 3342/2012. (XI. 19.) AB határozatban az Alkotmánybíróság ugyan nem taglalta részleteiben az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésének alkotmányos tartalmát, azonban az építmények utólagos hőszigetelésére vonatkozó építési szabályzat rendelkezései tekintetében állást foglalt. A bírói kezdeményezés ugyanis többek között arra is hivatkozott, hogy az Alaptörvény XX. cikk (1) és (2) bekezdésében meghatározott testi és lelki egészséghez való jog, valamint környezet védelme és az OTÉK¹⁷ 35. § (8) bekezdése ellentétben áll. Az eljáró bíróság indítványában azt is kifejtette, hogy a tulajdonosok részéről a testi és lelki egészséghez való jogot és a környezet védelmét szolgálja az épületek korszerű hőszigeteléssel való ellátása. Az OTÉK 35. § (8) bekezdésének rendelkezése ugyanakkor „se nem tiltja, se nem akadályozza e jogos igény érvényesíthetőségét”. Az Alkotmánybíróság arra az álláspontra jutott, hogy az OTÉK hivatkozott rendelkezése nem biztosított az építésügyi hatóságnak az Alaptörvény XX. cikk (1) és (2) bekezdésében foglaltakkal összefüggésben olyan mérlegelés nélküli hatáskört, amely alapján az építésügyi hatóság az engedélyhez és bejelentéshez sem kötött hőszigetelés eltávolítására vonatkozó kötelezettséget lett volna köteles előírni. Ezért az Alkotmánybíróság az indítványt e tekintetben is alaptörvény-ellenesség hiánya miatt elutasította.¹⁸

Ugyanez a másik oldalról, az az eset, amikor a hatóságok az utólagos hőszigetelés eltávolítására kötelezték a tulajdonost. A 3150/2013. (VII. 24.) AB határozatban az Alkotmánybíróság megerősítette a korábbiakban tett azon megállapítását, hogy az OTÉK 35. § (1) bekezdése nem akadályozza meg és nem teszi meg nem valósíthatóvá a felperes épületének utólagos hőszigetelését, az OTÉK 35. § (1) bekezdése rendelkezésének betartásával is megvalósítható a lakóépület északi falának utólagos hőszigetelése, ebből következően az indítványozó álláspontjával ellentétben az Alkotmánybíróság nem talált ellentétet az OTÉK 35. § (1) bekezdése és az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében meghatározott testi és lelki egészséghez való jog érvényesülése között.¹⁹

¹⁷ Az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet

¹⁸ 3342/2012. (XI. 19.) AB határozat, Indokolás [15]

¹⁹ 3150/2013. (VII. 24.) AB határozat, Indokolás [22]

2.4. Zajterhelés

Érdekes csoportot alkotnak azok az ügyek, melyekben a zajterhelés és az egészséghöz való jog kerül alkotmányossági vizsgálat alá. A 17/2018. (X. 10.) AB határozat²⁰ – amelyben a zajterhelés (versenypálya)- aspektusában került a testület elé a XX. cikk, ismét felmerült a P) cikkel való összefüggés. A testület hangsúlyozta, hogy „szükséges figyelemmel lenni arra, hogy az egészséges környezethez való jog értelmezési tartományához az érdekezésszerűség miatt szorosan kapcsolódik az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdésének a tartalma a környezethasználat, a természeti erőforrásokkal való észszerű gazdálkodás körében, továbbá az Alaptörvény XX. cikke is, hiszen az ember egészségére hatással van az embert körülvevő környezet is. Ez az alapvető összefüggés jeleníthető meg az alapjog megnevezésében, amely az „egészséges környezet” biztosításáról rendelkezik, és egyúttal meghatározza ezzel a fordulattal az alapjog tárgyát is. Az élet minőségét a természet és a környezet állapota jelentősen meghatározza. Az élet és az egészség védelme elképzelhetetlen a természet és a környezet védelme nélkül, és az nem szűkíthető le kizárólag az emberi életre.”²¹ Ezen túlmenően az alapjogi korlátozhatóságot az M) cikk, valamint a XII. cikk viszonyában is megengedhetőnek tartotta a konkrét ügyben az Alkotmánybíróság.²²

A 3432/2020. (XII. 9.) AB határozatban egy birtokháborítási ügy kapcsán merült fel a XX. cikk (1) bekezdése. Az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése vonatkozásában az indítványozó lényegében az ügy alapjogi érintettségének figyelmen kívül hagyását sérelmezte. Az Alkotmánybíróság szerint azonban nem támasztotta alá alkotmányjogilag értékelhető módon, hogy ügye vonatkozásában miben nyilvánult meg az alapjogi érintettség. Az Alkotmánybíróság ebben a körben hangsúlyozta, hogy az alapügy tárgya a Ptk. 5:5. § szerinti birtokvédelem volt, ami alapvetően a birtokost arra tekintettel illeti meg, ha őt a birtokától jogalap nélkül megfosztják vagy birtoklásában jogalap nélkül háborítják. Rámutatott a testület, hogy a birtoklásban való zavarás egyik tipikus esete ugyan valóban zajhatás általi háborgatás, azonban a birtokvédelem tekintetében a védett tárgy nem a jogvitában részes fél személyiségi joga, hanem a birtoklás háborítatlanságához fűződő jog. Ezért arra jutott a testület, hogy nem vélelmezhető automatikusan, hogy a birtokvédelmi per jogi

²⁰ 17/2018. (X. 10.) AB határozat, indokolás [85]-[86], [107]-[108],[114]

²¹ Uo. [85]

²² Uo. [114]

tárgya az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésének védelmi körébe tartozna, ennek részletes, alkotmányjogilag értékelhető indokolása az indítványozót terhelte volna.

2.5. Az ivóvízhez való jog

Az ivóvízhez hozzájutás feltételeinek vizsgálata során hozott 3196/2020. (VI. 11.) AB határozatban az Alkotmánybíróság rögzítette, hogy az ivóvízhez hozzáférés biztosítása a XXII. cikk (1) bekezdésén túl az Alaptörvény XX. cikk (2) bekezdésének egyik nevesített elemét is képezi, így az állam kötelezettsége az ivóvízhez hozzáférés biztosítása terén meghaladja a XXII. cikk (1) bekezdése szerinti államcéllokkal szemben támasztott követelményeket. Rámutatott, hogy az Alaptörvény XX. cikk (2) bekezdése értelmében – a testi és lelki egészséghez való jog egyik Alaptörvényben is nevesített részjogosítványaként – az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez hozzáférés biztosítása az állam Alaptörvényben is nevesített intézményvédelmi kötelezettségei közé tartozik. Az ivóvízhez hozzáférés biztosítása tehát az állam objektív, intézményvédelmi kötelezettsége oldaláról nézve azt jelenti, hogy az állam köteles arról gondoskodni, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű ivóvizet juttasson mindenki számára. Másik oldalról viszont az állam ezen kötelezettsége szorosan összefügg az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdésével is, mely szerint a természeti erőforrások, így a vízkészlet is, a nemzet közös örökségének részét képezi, melynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. Ennek megfelelően az állam nem köteles arra, hogy az ivóvizet mint közszolgáltatást ingyenesen és korlátlanul bárki számára biztosítsa, minden esetben köteles azonban a magát a természeti erőforrást nem veszélyeztető mértékű felhasználás esetén az igénybe vett szolgáltatás ellenértékét megfizető (díjtartozással nem rendelkező) fogyasztók számára az ivóvízhez történő hozzáférés biztosítására. Arra is rámutatott az Alkotmánybíróság, hogy az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége körében köteles arról is gondoskodni, hogy a szolgáltatási díj megfizetésére nem képes, rászoruló természetes személyek sem foszthatók meg a létfenntartásukhoz szükséges mennyiségű ivóvízhez hozzáféréstől.²³ Hangsúlyozta azt is az Alkotmánybíróság, hogy az egészséges ivóvízhez való jog az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése szerinti testi és lelki egészséghez való alanyi

²³ 3196/2020. (VI. 11.) AB határozat, Indokolás [11]

jognak is részét képezi.²⁴ „Ennek megfelelően az a XX. cikk (1) bekezdése keretei között az alkotmányjogi panaszok elbírálása szempontjából felhívható jogosultság, melynek alanyai (a testi és lelki egészséghez való jog sajátosságaiból adódóan) kizárólag természetes személyek lehetnek”²⁵.

3. A diszkrimináció tilalma és a gyermek-jogok kapcsolata

A 3194/2014. (VII. 15.) AB határozatban a fiatalkorúak dohányzásának visszaszorítása kapcsán az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésének az alkotmányos környezetben történő elhelyezésével is foglalkozott az Alkotmánybíróság. Így azt nem önmagában, hanem a diszkrimináció és gyermek-jogok tekintetében vizsgálta. Eszerint rögzítette, hogy az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése szerint minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Az államnak a fent említett alapjogok illetve alaptörvényi kötelezettség érvényesülését/teljesítését biztosító objektív intézményvédelmi kötelezettsége teljesítése során biztosítania kell azt, hogy a gyermekek és fiatalkorúak testi és lelki egészségét minél kevesebb káros hatás érje. Arra is kitért, hogy az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében valamint XVI. cikk (1) bekezdésében foglalt *alapjogok*, továbbá az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdésében foglalt, az államot terhelő alkotmányos kötelezettség teljesítése megfelelő súlyú alkotmányos indokát adják a vállalkozáshoz való alapjog korlátozásának, ezért az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt, az alapjogi korlátozás alkotmányosságának a feltételét képező szükségesség a vizsgált esetben fennáll.²⁶ Az Alkotmánybíróság tehát e határozatában az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében foglaltakat, mint alapjogot kezelte.

4. Az egészséghez való jog a munka világában

A 3046/2015. (III. 2.) AB határozatban az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak a munka világában fellelhető vonásait vizsgálta az Alkotmánybíróság. Kiinduló pontként az Alaptörvény XVII.

²⁴ Lásd: 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat, Indokolás [19]

²⁵ 3196/2020. (VI. 11.) AB határozat, Indokolás [12] A vízhez való jogról bővebben lásd: RAISZ Anikó: A vízhez való jog egyes aktuális kérdéseiről. In: Csák Csilla (szerk.) Jogtudományi tanulmányok a fenntartható természeti erőforrások témakörében. Miskolc, Miskolci Egyetem (2012) 151-159.

²⁶ 3194/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [30]

cikk (3) bekezdését tekintette, miszerint minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez, míg a XX. cikk (1) bekezdése értelmében mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy ebben az összefüggésben ezt a jogot az állam a Munka Törvénykönyve mellett a munkavédelem megszervezésével, balesetvédelmi szabályok rendszerével és az egészségügyi igazgatás körében külön is szabályozta. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a jogalkotó a munkavédelmi szabályok megalkotásával az állam alkotmányos feladatát teljesítette. Rámutatott, hogy a munkavédelem elsődleges célja – összhangban az Európai Unió joganyagával, a nemzetközi munkaügyi egyezményekben és ajánlásokban foglaltakkal – a munkavállalók egészségének, testi épségének védelme, a balesetek megelőzése és az egészségkárosodások csökkentése a munkavégzés során. Ennek hiányában kedvezőtlen helyzetbe kerülnének a munkavállalók és a munkáltatók, mivel a munkahelyi baleset vagy megbetegedés jelentős veszteséget okozhatna, ami végső soron visszahatna az államra is. A munkavédelem szervezeti, szabályozási kereteinek megteremtése ugyan elsődlegesen az állam feladata, azonban a munkáltatók és a munkavállalók e keretek között együttműködve kell, hogy kialakítsák a biztonságos munkavégzés követelményeit. Az Alkotmánybíróság azt is rögzítette, hogy a tárgyi feltételek a munkavégzés körülményeire (munkahely, munkaeszközök, védőeszközök stb.), míg a személyi feltételek a munkavállalók személyében rejlő okokra (egészségi állapot, munkavédelmi szabályok ismerete, megfelelő szakképzettség, pályaalkalmasság stb.) vonatkoznak.²⁷

A 3076/2020. (III. 18.) AB határozatban a bírósági ügyteher-elosztás sérelmező indítványozó úgy vélte, hogy azáltal, hogy az ügyteher maximumát nem határozza meg a munkáltató, többletmunkára kényszeríti a bírót, ami a pihenéshez való jogát, továbbá az ügyszám növekedésével a bírót érő stressz révén az egészséghez való jog, és az egészséget tiszteletben tartó munkafeltételekhez való jog sérelmére vezet. Az Alkotmánybíróság ugyan megállapította, hogy az indítványozó Alaptörvényben biztosított jog sérelmére hivatkozott az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése, XVII. cikk (3)–(4) bekezdése, XX. cikk (1) bekezdése, valamint XXVIII. cikk (1) bekezdése esetében, tehát azokra kétségtelenül alapítható

²⁷ 3046/2015. (III. 2.) AB határozat, Indokolás [27]-[28]

panasz. Azonban konkrét egyéni, egyéni jogsérelem hiányában az indítványt e tekintetben megalapozatlannak tekintette.²⁸

Az ügyeleti díjról szóló 12/2020. (VI. 22.) AB határozatban az Alaptörvény XVII. cikk (4) bekezdésében alapvető jogként biztosított pihenéshez való jog és annak lényeges tartalmát adó XX. cikk (1) bekezdésének együttes értelmezéséből vonta le az Alkotmánybíróság, hogy a napi és heti pihenőidőhöz való jog nem korlátozhatatlan alapjog, hanem az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének megfelelően korlátozható. Az Alaptörvény XX. cikk (2) bekezdésében foglalt folyamatos és intézményes egészségügyi ellátás működtetése pedig éppen ilyen, a pihenéshez való jog korlátja lehet.²⁹

5. Egészségügyi ellátás

Az egészséghez való jog szűken vett értelmét gyakran azonosítják az egészségügyi ellátással, az azzal való jogosultság feltételeivel. Ebben a körben főként a betegellátás, rehabilitáció, prevenció terén felmerülő állami intézményfenntartó kötelezettség került eddig alkotmányossági vizsgálat alá. Kiemelendő, hogy az Alkotmánybíróság leszögezte: *„Az állami feladat teljesítésének kritikus mértéke, vagyis a szükséges minimum meghatározása végletes helyzethez kötődik: egyes egészségügyi ellátások, vagy az ellátás adott területen – az ország meghatározott részén – tapasztalható teljes hiánya eredményez csupán alkotmányellenességet. Ezen túlmenően az állami kötelezettségként értelmezett egészséghez való jog sérelmének nincs alkotmányos mércéje. Az egészséghez való jog ebben az összefüggésben az állammal szemben kikényszeríthető alapjogként nem értelmezhető”*³⁰

5.1. A közgyógyellátáshoz való jog

Az elítéltek közgyógyellátásra jogosultsága vizsgálata során a 11/2018. (VII. 18.) AB határozatban a testület rögzítette, hogy a közgyógyellátáshoz való jog nem az Alaptörvényben biztosított, vagy az Alaptörvényből kényszerűen következő alapjog. Ugyanakkor rámutatott a testület arra, hogy szoros összefüggés áll fenn, mind az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében garantált testi, lelki egészséghez való joggal,

²⁸ 3076/2020. (III. 18.) AB határozat, indokolás [12]

²⁹ 12/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [46]-[49]

³⁰ Lásd: 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat

mind pedig a XIX. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott szociális biztonság, mint államcélal. Egyrészt ugyanis a közgyógyellátásban részesülő személy szociálisan rászorultnak tekintendő, másrészt egészségi állapota gyógykezelést, például gyógyszeres kezelést tesz indokoltá. A közgyógyellátás tehát szorosan összefügg az Alaptörvényben biztosított testi és lelki egészséghez való alapjoggal, de kapcsolódik az Alaptörvényben államcélként deklarált szociális biztonsághoz³¹ való joghoz is.³²

5.2. *Az orvosi műhibához kötődő kártérítési felelősség*

A 24/2018. (XII. 28.) AB határozatban egy orvosi műhibához kötődő kártérítési ügy kapcsán az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy az Alaptörvény II. cikke, VI. cikk (1) bekezdése, XX. cikk (1) bekezdése, XXVIII. cikk (1) és (7) bekezdései az alkotmányjogi panaszok szempontjából *Alaptörvényben biztosított jogokat* tartalmaznak. Ugyanakkor, mivel a XX. cikk (1) bekezdésével összefüggésben az indítványozó lényegében a bíróság jogalkalmazását, jogértelmezését, és a bírói döntés irányát vitatta, amely önmagában nem volt az alkotmányjogi panaszok elbírálhatósága szempontjából alkotmányjogilag értékelhető indokolásnak tekintendő, az Alkotmánybíróság az indítvány ezen részét érdemben nem vizsgálta.³³

5.3. *A házi orvosok rezsitámogatása*

A 3197/2018. (VI. 21.) AB határozat a házi orvosok rezszi támogatásával foglalkozott. Az Alkotmánybíróság itt is utalt arra, hogy az állam egészségügyi ellátás megszervezésével kapcsolatos – a korábbi Alkotmányban és az Alaptörvényben is – rögzített feladatainak az alkotmányosan elvárt, az alkotmánynak megfelelő teljesítésének mércéjével az 1990-es évek közepén több alkalommal is foglalkozott. Jelen esetben azt is megállapította az Alkotmánybíróság, hogy az állam egészségügyi ellátás szervezésére vonatkozó korábbi alkotmánybírói határozatok – az állam egészségügyi ellátás szervezési feladatai, felelőssége tekintetében – felhasználhatók, mivel a régi Alkotmány 70/D. § (2) bekezdése az Alaptörvényben foglaltakkal lényegében azonos módon rendelkezett erről a

³¹ A határozat itt beidézi az 1/2018. (IV. 6.) AB határozat, valamint a 2/2018. (IV. 6.) AB határozat XIX. cikkre vonatkozó megállapításait.

³² 11/2018. (VII. 18.) AB határozat, Indokolás [25]

³³ 24/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [12]-[13]

kérdésről. Ezért az Alkotmánybíróság ebben az ügyben is irányadó megállapításnak tekintette, hogy: „egészséghez való jog biztosítása olyan alkotmányos állami feladatot jelent, amelyet az állam központi szervei és a helyi önkormányzati – továbbá egyéb – szervek rendszere révén valósít meg. Ennek keretében az állam – egyebek között – egészségügyi intézményhálózat működtetésére és az orvosi ellátás megszervezésére köteles. Az egészségügyi intézményhálózat és az orvosi ellátás körében az Alkotmánybíróság elvontan, általános ismérvekkel csak egészen szélső esetekre korlátozottan határozhatja meg az állami kötelezettség kritikus nagyságát, vagyis azt a szükséges minimumot, amelynek hiánya már alkotmányellenességhez vezet. Ilyennek volna minősíthető például, ha az ország egyes területein az egészségügyi intézményrendszer és az orvosi ellátás teljesen hiányozna”.³⁴ Az Alkotmánybíróság ugyanakkor megállapította, hogy az állam az Alaptörvényben rögzített feladatát elsősorban az önkormányzattal szerződött orvosok igénybevételeinek biztosításával teljesíti, oly módon, hogy ez a szolgáltatás az ország valamennyi településén – lehetőleg az állampolgárok lakhelyén – hozzáférhető legyen. „Az állam szempontjából tehát az egészségügyi ellátás szervezésére vonatkozó alaptörvényi elvárás azt jelenti, hogy – az egészségügyi alapellátást tekintve – minden magyar állampolgár számára legyen egy olyan orvos, amely az ellátását nem tagadhatja meg, (...)”³⁵.

5.4. *Prevenció*

Mivel az egészséghez való jog részét képezi az egészség megőrzése, azaz a betegségek, különböző egészségkárosító tényezők kiszűrése, ezért kiemelt jelentőséggel bír a testi és lelki egészséghez való jog érvényesítése terén a megelőzés szerepe.

A XX. cikk (1) bekezdésével behatóbban foglalkozik a 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat³⁶, melyben a dohányzás és az e-cigaretta fogyasztásának, forgalmazásának szabályozását vizsgálta az Alkotmánybíróság. Az alkotmánybíróság itt rögzítette, hogy – az Egészségügyi Világszervezet Alkotmányát inkorporáló 1948. évi XII. törvény preambulumával összhangban, a „testi és lelki egészséghez” való jog, azaz az

³⁴ Ez a megállapítás az Alkotmány 70/D. §-hoz fűzött 54/1996. (XI. 30.) AB határozatban szerepelt (ABH 1996, 186)

³⁵ 3197/2018. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [18]-[20]

³⁶ 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat, Indokolás [17]-[23]

egészséghez való jog nem csupán az egészség-betegség témakörét érinti, hanem annál tágabb értelemben olyan testi és szellemi állapotot jelöl, amely lehetővé teszi a társadalomban való minél hosszabb, testi és lelki gondoktól mentes életet³⁷. Ugyanakkor megerősítette a testület, hogy az Alkotmány 70/D. §-ának és az Alaptörvény XX. cikkének szövegszerű összevetése alapján az Alkotmány 70/D. §-ához fűzött gyakorlatát a továbbiakban is irányadóak tartja³⁸. Ez alapján – utalva az Alkotmány 70/D. §-ával kapcsolatos megállapításokra – az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdését a testi és lelki egészséghez való jog alanyi oldalaként, a (2) bekezdését pedig az objektív, intézményvédelmi oldalaként tekintette. Hangsúlyozta a testület, hogy a testi és lelki egészséghez való alapjog tartalma, terjedelme – a harmadik generációs jogok sorsát osztva – az orvostudomány elért szintje, műszaki, technikai szempontok mellett szükségképpen a nemzetgazdaság teherbíró képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodik.³⁹ Megerősítette ugyanakkor a testület azt a korábbi értelmezését is, amely szerint az egészséghez való alapjog alanyi oldala szoros összefüggésben áll az emberi méltóság védelméhez fűződő alapjoggal, a személyiség testi-lelki integritáshoz való jogával⁴⁰. Ehhez képest a XX. cikk (2) bekezdése az alapjog objektív, intézményvédelmi oldalaként jeleníthető meg, amelyet a testület az állam számára előírt alkotmányos kötelezettségként értelmezett. Az egészséghez való jog tehát olyan alkotmányos feladat, amelyet az állam központi szervei és az önkormányzatok látnak el. Ez egyrészt a betegségek esetére a testi és lelki egészség rehabilitációját szolgáló intézményrendszer működtetését jelenti, másrészt azon jogi és intézményi környezet kialakítását, amely a prevenció, a megelőző gondoskodás feladatát látja el, azaz olyan intézkedéseket is magában foglal, amelyek potenciálisan biztosítják az egészséges életmód fenntartását. Leszögezte a testület, hogy „Az állami feladat teljesítésének kritikus mértéke, vagyis a szükséges minimum meghatározása végletes helyzethez kötődik: egyes egészségügyi ellátások, vagy az ellátás adott területen – az ország meghatározott részén – tapasztalható teljes hiánya eredményez csupán alkotmányellenességet. Ezen túlmenően az állami kötelezettségként értelmezett egészséghez való jog sérelmének

³⁷ A határozat visszautal a 43/2005. (XI. 14.) AB határozatra (ABH 2005, 536, 549.)

³⁸ Lásd: 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat

³⁹ Lásd: 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [61]

⁴⁰ Utalva a 39/2007. (VI. 20.) AB határozatra, valamint lásd: 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [59], 16/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [90]–[91], 3114/2016. (VI. 10.) AB határozat, Indokolás [49]

nincs alkotmányos mércéje. Az egészséghez való jog ebben az összefüggésben az állammal szemben kikényszeríthető alapjogként nem értelmezhető”⁴¹ A testület összegzően megállapította, hogy „a dohányzás és az e-cigaretta fogyasztásának visszaszorítása, e szokás kialakulásának megelőzése – népegészségügyi érdeket jelenítenek meg, amelyek részben a nemdohányzók XX. cikk (1) bekezdése szerinti alanyi jogának védelmét szolgálják és a XX. cikk (2) bekezdéséből fakadó állami intézményvédelmi kötelezettségre vezethetők vissza.”⁴²

A 3153/2019. (VII. 3.) AB határozatában az e-cigaretta kérdéskörében a testület többek között azt az indítványozói állítást vizsgálta, miszerint a XX. cikkel való ellentétet az indítványozók abban látták, hogy alapvetően sérti az egészséghez és az egészséges környezethez való jogot, ha a dohányterméket nem használó e-cigarettás személyt dohányzók közé kényszerítik, különösen, ha ez zárt térben, például egy munkahelyi dohányzóhelyiség kapcsán történik. Alapvetően a korábbi, 3292/2017. (XI. 20.) AB határozatra tekintett vissza, mivel az Alaptörvény XX. cikkével való ellentét miatt támadó indítványt – az elektronikus cigaretta vonatkozásában – az Alkotmánybíróság már elbírálta, ezért ugyanennek a rendelkezésnek a vizsgálatát mellőzte. Azonban hangsúlyozta, hogy az alkotmánybírói eljárásnak egyrészt nem célja, hogy tudományos oldalról vitatott kérdésekben állást foglaljon, másrészt az Alkotmánybíróságnak nem feladata az Országgyűlés – Alaptörvényt nem sértő – szakpolitikai döntéseinek tartalmi felülvizsgálata sem.⁴³

A 3/2020. (I. 3.) AB határozatban ismét az elektronikus cigaretta kereskedelmével összefüggésben vizsgálódott az Alkotmánybíróság. A korábbi hasonló tárgyú döntéseihez hasonlóan itt is megerősítette a testület, hogy az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében, valamint a XVI. cikk (1) bekezdésében foglalt *alapjogok*, valamint az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdésében foglalt, az államot a gyermekek védelme tekintetében terhelő alkotmányos kötelezettség teljesítése – összefüggésben a társadalom közegészségügyi állapotának közép-, illetve hosszútávon történő javításával – megfelelő súlyú alkotmányos indokát adják a vállalkozáshoz való alapjog korlátozásának az elektronikus cigaretta kereskedel-

⁴¹ 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat, Indokolás [22], visszautalva a 54/1996. (XI. 30.) AB határozatra (ABH 1996, 173, 186–187)

⁴² 3292/2017. (XI. 20.) AB határozat, Indokolás [40]

⁴³ 3153/2019. (VII. 3.) AB határozat, Indokolás [18]-[20], [25]

mével összefüggésben. Az államnak ugyanis az objektív intézményvédelmi kötelezettsége teljesítése során biztosítania kell, hogy a társadalom egészét, és kiemelten a fiataloké testi és lelki egészségét, minél kevesebb káros hatás érje. Az utólagos normakontroll indítványban az indítványozók – többek között – hivatkoztak az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésére is: szerintük az egészséghez való jogot az sérti, hogy a kötelező dohánybolti árusítás előírása a nikotint nem tartalmazó elektronikus cigarettát használó személyek esetében növeli a dohányzásra való rá-, illetve visszaszokás esélyét. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, önmagában az a tény, hogy e termékeket fizikailag a dohánytermékekkel azonos helyiségben lehet csak megvásárolni – tehát a betérő vásárlók ki vannak téve a dohánytermékek látványának is – alkotmányjogi szempontból nem értékelhető az egészséghez való jog korlátozásaként, hiszen a támadott jogszabályi rendelkezések nem kényszerítik az érintetteket e termékek fogyasztására, az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdéséből pedig nem vezethető le az elkülönített árusításra vonatkozó kifejezett követelmény.⁴⁴ Ugyanakkor a korlátozás szükségességét indokoltá tevő szempontok között az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében, valamint a XVI. cikk (1) bekezdésében foglalt alapjogok, és a XV. cikk (5) bekezdésében foglalt alkotmányos kötelezettség teljesítése, azaz a megelőzés és az elővigyázatosság is szerepet kapott.⁴⁵

6. Egészséghez való jog a pandémia idején

6.1. A pandémia alatti kapcsolattartás alkotmányossági kérdései

Különös aktualitással bír a 3067/2021. (II. 24.) AB határozat, melyben a pandémia alatti kapcsolattartás alkotmányossági kérdéseit vizsgálta az Alkotmánybíróság. A döntés hangsúlyosan az érintett alapjogoknak az eljáró bíróságok általi vizsgálatára fókuszált. Rögzítette a testület az alapügyben felmerült alkotmányossági kérdés komplexitását, eszerint: a vizsgált ügyben az indítványozó oldaláról az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdése, és XVI. cikk (2) bekezdése által biztosított kapcsolattartási joga, míg ezzel szemben az anya oldalán – a járványveszélyre való hivatkozáson keresztül – a neveléshez való jog [Alaptörvény XVI. cikk (2) bekezdés], valamint a gyermeknek a védelemhez és gondoskodáshoz való joga [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés], továbbá az

⁴⁴ 3/2020. (I. 3.) AB határozat, Indokolás [75]

⁴⁵ 3/2020. (I. 3.) AB határozat, Indokolás

egészséghez való jog [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés] szerepelt.⁴⁶ Az Alkotmánybíróság szükségesnek tartotta leszögezni, hogy a különélő szülővel való kapcsolattartás a gyermek érdekét szolgálja, ugyanakkor tekintettel kell lenni a gyermek egészségét veszélyeztető, objektíven fennálló tényezőkre is, azaz az egészségkárosodás valószínűségére és súlyosságára is [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés és XX. cikk (1) bekezdés]. Azonban azt is szem előtt kell tartani, hogy minél konkrétabb az egészségügyi kockázat, annál nagyobb a jelentősége, de minél általánosabb, távolibb és absztraktabb, csupán szubjektív félelmeken és feltételezéseken alapuló, annál kisebb súllyal vehető figyelembe a kapcsolattartás jogával szemben [Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés és XVI. cikk (1)–(2) bekezdés]. „Amennyiben pusztán a megfertőződés általános, absztrakt, de teljes mértékben sohasem kizárható lehetősége elegendő lenne a személyes találkozás lehetőségének ismételt, összességében akár hosszú hónapokra történő kizárásához, a kapcsolattartási jog kiüresíthetővé válna.”⁴⁷ Végülis az Alkotmánybíróság az eljáró bíróság tekintetében azt állapította meg, hogy az „nem tett eleget az alapjogi pozíciók arányosság elvén alapuló, kíméletes kiegyenlítésére és méltányos egyensúlyba kerülésére vonatkozó követelményének, mert pusztán az általános járványveszély mint távoli, absztrakt egészségügyi kockázat alapján döntött a kapcsolattartási jog korlátozása mellett. A bírói döntések ezért e jog kiüresítéséhez vezethetnek.”⁴⁸

6.2. Oltási kötelezettség

A társadalom nagy részét foglalkoztató kérdésben foglalt állást az Alkotmánybíróság, amikor is a 3537/2021. (XII. 22.) AB határozatában az egészségügyi dolgozók kötelező oltásának alkotmányossági aggályait vizsgálta. Számos indítványozó támadta⁴⁹ azokat a rendelkezéseket, amelyek alapján az egészségügyi szolgáltatónál foglalkoztatottak az állam-

⁴⁶ 3067/2021. (II. 24.) AB határozat, Indokolás [33]

⁴⁷ Uo. [37]

⁴⁸ Uo. [41]

⁴⁹ A COVID-19 elleni védőoltás egészségügyi dolgozók számára való kötelezővé tétele miatt az Alkotmánybírósághoz több száz, lényegében azonos szövegű alkotmányjogi panaszt nyújtottak be. Az Alkotmánybíróság ezeket egy ügyszám alatt egyesítette, és az alkotmányjogi panaszokat – a befogadást követően – soron kívül eljárva érdemben vizsgálta.

polgárok egészségének és életének megóvása érdekében kötelesek a védőoltást meghatározott időpontig bezárólag felvenni, illetőleg számukra a kormányrendelet előírta a harmadik oltás felvételének kötelezettségét is. Az oltások felvételének elmaradása esetén a foglalkoztatotti jogviszonyt azonnali hatállyal meg kell szüntetni, és a foglalkoztatottat felmentési idő, illetőleg végkielégítés nem illeti meg. Ez alól kivételt csak az képez, ha egészségügyi indokból ellenjavallt a védőoltás felvétele, és ezt orvosi szakvélemény is alátámasztja. Az indítványozók személyes érintettségét az alapozta meg, hogy a kormányrendeletek hatálya alá tartozó egészségügyi foglalkoztatottak. Álláspontjuk szerint a sérelmezett rendelkezések sértik az emberi méltósághoz való jogot, az egészséget, biztonságot és méltóságot tiszteletben tartó munkafeltételekhez való jogot, valamint a testi és lelki egészséghez való alapjogot. Az indítványokban kifejtettek szerint a koronavírus elleni védőoltás kötelező igénybevételéről szóló kormányrendeletek az Alaptörvényben foglalt felhatalmazáson túlterjeszkedve, aránytalanul súlyos joghátrányt fűznek a védőoltás felvételének elmulasztásához, és az elérni kívánt cél szempontjából észszerűtlenek.

Az Alkotmánybíróság határozatában arra a megállapításra jutott, hogy a támadott szabályozás az egészségügyi ellátórendszer folyamatos működését, illetve a betegellátás biztonságát szolgálja. Ezen államcéllok keretei között pedig a társadalom tagjai, a betegek élethez és egészséghez való jogának érvényesülését hivatott biztosítani. A testület úgy ítélte meg, hogy az egészségügyben foglalkoztatottak kötelező védőoltásának legitim célját adja az Alaptörvény által garantált élethez és egészséghez való jog, valamint az egészséghez való jog intézményvédelmi oldalának érvényesítése, a koronavírus-járvány egészségügyi, társadalmi, gazdasági hatásainak csökkentése, mindezekon felül, kiemelten az egészségügyi ellátórendszer folyamatos működése és a betegellátás biztonsága. Az Alkotmánybíróság határozatában utalt az Egészségügyi Világszervezet (WHO) álláspontjára. Hangsúlyozta, hogy a közegészségügyi célok elérése – így különösen egy súlyos járvány megfékezése, következményeinek enyhítése – indokoltta tehetik kényszerítő jogi eszközök alkalmazását. Az oltás felvétele érdekében a jogalkotó ugyan közvetlen kényszerítést nem alkalmazott, de kétségtelenül erős nyomást gyakorolt az egészségügyben dolgozókra (tehát azokra, akik a betegekkel közvetlenül érintkeznek) azzal, hogy hátrányos jogkövetkezményeket helyezett kilátásba az oltás felvételének elmulasztása esetére, azzal a céllal, hogy az átoltottság a járvány-

helyzet leküzdése szempontjából a legkritikusabb ágazatban, az egészségügyben növekedjen. Az Alkotmánybíróság szerint a kötelező védőoltás elrendelése az egészségügyi önrendelkezéshez való jog arányos korlátozásának minősül, így a támadott szabályozás szerinti szankció megalkotása nem eredményezett az indítványozók egészségügyi önrendelési jogába való aránytalan és a lényeges tartalmat sértő beavatkozást. Az Alkotmánybíróság ezek alapján úgy ítélte meg, hogy az előírt alapjogi korlátozás szükséges és arányos, ezért elutasította a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről szóló 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelet, valamint a koronavírus elleni védőoltás kötelező igénybevételéről szóló 449/2021. (VII. 29.) Korm. rendelet alap törvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló alkotmányjogi panaszokat.⁵⁰

7. Mit hoz a jövő? (Ma még válaszra váró kérdések)

A testi és lelki egészséghez való jog terén jól láthatóan folyamatos értelmezési tevékenység érhető tetten. Az alkotmányossági megítélés szempontjából komplex elemzést, a konkrét ügy alapján behatárolt más alapjogokkal, államcélokkal való együtt értelmezést kíván meg mind a jogalkalmazóktól, mind a jogalkotóktól. A társadalmi, gazdasági helyzet alakulása, változása, csakúgy, mint az orvostudomány fejlődése folyamatos monitoringozást igényel az egészségügyi jogalkotás és jogalkalmazás terén.

Ugyanakkor a COVID19 világjárvány sajnálatos tapasztalataként be kell látnunk, hogy nem lehet örökérvényű, kőbe véssett feltétel rendszerhez ragaszkodni, hanem arra kell törekednünk, hogy az elvi éllel kimumkált garanciális elvárások a változó körülmények mellett is érvényre jussanak. Amint az a napi politikai tudósítások részeként is szereppel bír, nem hagyható figyelmen kívül az oltóanyagok meghatározásának kérdése, illetve elfogadottsága, azaz, hogy melyik ország milyen oltóanyagot tart elfogadhatónak. Ahogyan még az Európai Unióban sem sikerült e

⁵⁰ 3537/2021. (XII. 22.) AB határozat A döntés dátuma: 2021.11.30.

További érdekessége az ügynek, hogy az Alkotmánybíróság – mivel határozata az ügyben benyújtott valamennyi alkotmányjogi panaszra vonatkozik, tekintettel azonban az indítványok szövegazonosságára és nagy számára – döntését nem küldte meg külön-külön valamennyi indítványozónak, hanem az Alkotmánybíróság Határozatai című hivatalos közlönyére, és az Alkotmánybíróság honlapjára utalva gondoskodott a tájékoztatásról.

kérdésben konszenzusra jutni, úgy az egyéb régiók sem tudnak egységes álláspontot felmutatni. Az azonban mindenképpen garanciális elvárás-ként támasztható a jogalkotók felé, hogy egy adott államon belül törekedjenek az elfogadottnak tartott oltóanyag(ok) meghatározására. Az oltóanyag elfogadottság kérdéséből egyenesen következik, az elfogadott oltóanyaggal oltottak azonos megítélése, vagyis annak elkerülése, hogy az eltérő oltással rendelkezők pusztán e ténynél fogva megkülönböztetésben részesüljenek. A diszkrimináció kérdése mindenképp jelen van az oltással rendelkezők, illetve az oltás felvételét megtagadók között. (Ez utóbbi esetben a jogalkotónak kellő körültekintéssel kezelnie azokat, akik valamilyen egészségügyi okból nem élhettek a védőoltással) Viszont bizonyos helyzetekben az oltottság ténye akár pozitív diszkriminációhoz is vezethet. Külön kategóriát képeznek, de mindenképp megemlíthetők a foglalkoztatás-egészségügyi szabályok, illetve bizonyos szolgáltatások igénybevételeének egészségügyi előírásai.

A pandémia révén nem egy megszokott folyamat részeként kerülnek ugyan napirendre ezek a kérdések, azonban a lényegi tartalmukat tekintve olyan problémákat hordoznak, amelyek az egészséghöz való jog elemeként a felszín alatt eddig is megbújtak, és minden bizonnyal a későbbiekben – remélhetően hamarosan egy nyugodtabb, pandémia-mentes – időszakban is jelentőséggel fognak bírni.

Felhasznált irodalom:

- DÓSA Ágnes (2021): A betegek jogai. In: BÓDI Stefánia – SCHWEITZER Gábor (szerk.) *Alapjogok*, Budapest, Ludovika Kiadó, 468.
- TÉGLÁSI András (2019): *A szociális jogok alkotmányos védelme – különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére*. Dialóg Campus, Budapest.
- T. KOVÁCS Júlia (2015): A GMO-mentes Alaptörvény hatása a mezőgazdaságra - különös tekintettel a visszaszerzett EU tagállami szuverenitásra és a TTIP-re. In: SZALMA, József (szerk.) *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014*, Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 300-319.
- T. KOVÁCS Júlia (2017): Az Alaptörvény GMO-mentes mezőgazdaságra vonatkozó rendelkezése – különös tekintettel a tagállami szuverenitásra és a transzatlanti kereskedelmi megállapodásra. In: CSERVÁK, Csaba – HORVÁTH, Attila (szerk.) *Az adekvát alapjogvédelem*, Budapest, Porta Historica, 147.